

**Правовий
Світ**

**Громадська організація
«Правовий світ»**

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ
СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ»**

4-5 грудня 2015 р.

Дніпропетровськ, 2015

ББК 67я43
УДК 34(063)

Н 73 **Новітні тенденції сучасної юридичної науки:** Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпропетровськ, 4-5 грудня 2015 р. — Дніпропетровськ: ГО «Правовий світ», 2015. — 148 с.

У матеріалах зібрані тези доповідей, які були подані учасниками Міжнародної науково-практичної конференції «Новітні тенденції сучасної юридичної науки» (м. Дніпропетровськ, 4-5 грудня 2015 р.).

НАПРЯМ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

МОНЕТИЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ У XVIII СТ.

БУРДІН М. Ю.

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права*

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Київ, Україна*

Протягом XVIII ст. в українських землях, що перебували під російською владою, спостерігалася інтенсифікація товарно-грошових відносин, головним чином, у аграрному секторі, де селяни реалізовували надлишки власної продукції. Кріпаки, маючи дозвіл господарів, отримували можливість здійснювати торгівельні операції, займатися крамарством, кустарними промислами, вивозити свою продукцію на ринок та сплачувати ренту на користь панів [1, с. 27]. Окремі заможні селяни навіть ставали підприємцями та отримували у власність виробництва мануфактурного типу.

Дедалі більшого розмаху набувала торгівля у формі ярмарок, базарів та торгів. Базари стали постійним місцем обміну товаром між містом та селом, торги спеціалізувалися на реалізації продукції певного типу, а ярмарки сприяли встановленню сталих товарно-грошових відносин між окремими регіонами, наслідком чого стала інкорпорація українських земель до загальноросійського ринку.

Проте у монетизація сільськогосподарських відносин в Україні того часу були і певні особливості. Так, процес монетизації сільськогосподарського виробництва був значною мірою ускладнений небажанням Петра I змінити в інституті кріпацтва хоча б деякі правові норми для вільного продажу селянами своєї надлишкової продукції. В загальному підсумку перетворення Петра I були викликані розвитком торгового капіталу всередині країни. До того часу основним товаром для концентрації капіталу в руках купецьких корпорацій були хутро та вироби з нього. Але «російська торгівля хутром пішла на спад у Західній та Центральній Європі ще до 1700 р.» [3, с. 195].

В українському середовищі основними суб'єктами внутрішньої і зовнішньої торгівлі були чумаки, які вивозили великі партії збіжжя в основному до західноєвропейських країн. Петро I заборонив їм торгувати безпосередньо з європейськими країнами і зобов'язав вивозити товар через російські порти, щоби збільшити податкові надходження до своєї казни.

Отже, російський вивізний товар – збіжжя – пішов на злет в Егейському морі, якого не знала навіть торгівля хутром. В міру того, як в європейських країнах розвивалося капіталістичне виробництво та зростало чисельно міське населення, збільшувалась потреба у постачанні продуктів сільського господарства для забезпечення харчами та сировиною. Це відкривало для Росії нові можливості поповнення державної скарбниці та нарощення мілітарних сил за рахунок експорту зернових на європейський ринок. Але для цього потрібно було розширити права для селян, особливо українського Півдня і Південного Сходу, щоб мотивувати їх до збільшення продуктивності праці у виробництві зернових культур, тобто реформувати інститут кріпацтва.

Слід наголосити, що Південь України на той час давав найбільше сільськогосподарської продукції на зовнішній і внутрішній ринок. Порт Одеса невдовзі після свого заснування в 1794 р. перебрав на себе функцію Херсона як головного чорноморського ринку для експорту збіжжя та іншої сільськогосподарської продукції з маєтків земле-

власників України. Фактично, Одеса швидко стала головним центром експорту пшениці з Росії. Тож за розбудову порту Одеса треба завдячувати не Катерині II, а саме торгівлі українським збіжжям. Так, за 1793–1795 рр. середньорічний експорт збіжжя становив 400 тис. четвертей. З 1786 по 1856 рр. «очевидною є загальна тенденція до зростання експорту збіжжя (здебільшого пшениці)» [3, с. 199 – 200], а отже, і подальшої монетизації економіки.

Катерина II успадкувала від Петра I розпочату ним традицію монетизації економіки. Водночас вона «проголосила реформу законодавства, щоби привести його у відповідність з нормами французьких просвітителів», вважаючи, що «Росія, будучи країною європейською, не повинна жити за застарілими законами і нормами» [2, с. 223].

Таким чином, слід констатувати, що і Петро I, і Катерина II постійно апелювали до європейських зразків державно-правового устрою та регулювання земельних відносин, але на заваді ставав інститут самодержавства тісно поєднаний з інститутом кріпацтва та служилим дворянством, яке було основною ланкою збереження підданства самодержцю всіх соціальних верств. Через це, паростки капіталістичних відносин в Україні, одним з виявів яких була монетизація сільського господарства, не мали достатнього підґрунтя для подальшого розвитку, а становлення ринкових відносин у аграрному секторі штучно гальмувався імперською владою на тлі невеликої споживачької ємності національного ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мостяєв О. Елементи буржуазного ладу в Україні у XVII – XVIII століттях / О. Мостяєв // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – Сер.: Українознавство. – Вип. 11. – 2007. – С. 24 – 28.
2. Российская корона. Князья. Цари. Императоры / Гл. ред. Н. Ярошенко. – М. : Ридерз Дайджест, 2009. – 320 с.
3. Російський імперіалізм / Пер. з англ. Т. Цимбала. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – 395 с.